

прав і обов'язків, то виявляється, що названі кодекси у буквальному розумінні цього слова процесуальними кодексами не є. Не випадково і Кодекс адміністративного судочинства адміністративно-процесуальним кодексом, яким мали б бути врегульовані окремі види адміністративного провадження, наприклад, з розгляду заяв, скарг, з застосування стягнень тощо, не став.

А оскільки чинні процесуальні кодекси України фактично визначають лише процедуру здійснення відповідних видів судочинства, то логічнішим було б їх і називати кодексами судочинства. Саме тому точнішою була б і назва Проекту не Кримінальний процесуальний кодекс України, а Кодекс судочинства у справах про кримінальні правопорушення.

2. Як відомо, системоутворюючим фактором будь-якої діяльності є чітке визначення її мети. От тому важливо було б й визначення мети судочинства у справах про кримінальні правопорушення. Однак у ст. 2 Проекту визначається не мета судочинства, а призначення самого кодексу, і зазначається, що він "встановлює порядок кримінального (досудового і судового) провадження щодо кримінальних правопорушень (кримінальних проступків і злочинів)", а у ст. 3, як і в чинному КПК, визначаються лише завдання кримінального судочинства.

3. Саме поняття "кримінальне провадження" відзначається багатозначністю. Адже у буквальному розумінні процесуальне провадження навіть унаслідок того, що воно здійснюється у кримінальній справі, кримінальним не стає. Таким воно може стати лише тоді, коли ті, хто його здійснює, грубо порушують при цьому вимоги закону. От тому було б точнішим, щоб КПК визначав не "порядок кримінального провадження", а порядок провадження у справах про кримінальні правопорушення.

4. Небезпирним є й те, що КПК встановлює лише "порядок кримінального провадження" (ст. 2). Адже зміст Проекту свідчить про те, що він визначає і джерела, з урахуванням яких цей порядок має здійснюватися (ст. 1), і значення основних термінів, що їх вжито у цьому Кодексі (ст. 4), і його засади (гл. 2), і його учасників (гл. 3), і докази та доказування (гл. 4), і заходи його забезпечення (розділ 2), і питання міжнародного співробітництва у цій сфері (розділ 9) тощо. А тому ст. 2 Проекту мала б бути сформульована так: Кодекс судочинства у справах про кримінальні правопорушення встановлює порядок досудового і судового провадження у справах про кримінальні правопорушення та врегульовує інші аспекти цих відносин.

5. Якщо згідно з ст. 2 Проекту порядок кримінального провадження кримінально-процесуальне законодавство, і згідно з якою воно являє собою "відповідні положення Конституції України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та цей Кодекс"? Адже згідно з ст. 1 Проекту порядок провадження визначається не тільки цим Кодексом, як зазначено у його ст. 2, а й пріоритетнішими правовими актами, зокрема Конституцією та міжнародними договорами.

6. Несподіваним виглядить й те, що Конституція та Міжнародні договори України належать до кримінально-процесуального законодавства (ст. 1). Адже з теоретико-правового погляду вони є його джерелами і, до речі, не тільки його.

7. Та й саме поняття "законодавство" не зводиться до того, що задеклароване у ст. 1 Проекту. Адже якщо навіть і оминати теоретичні суперечки щодо так рішення Конституційного Суду України, то він дійшов висновку, що терміном "законодавство" охоплюються "закони та постанови Верховної Ради, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою; укази Президента; декрети і постанови Кабінету Міністрів, прийняті у межах їхніх повноважень та відповідно до Конституції і законів України".

А якщо так, то як же тоді бути з п. 14 ст. 92 Конституції України згідно з яким судуострій та судочинство визначаються "виключно законами України"? Адже як би там не тлумачилось поняття "законодавство", поняття "закони" поки що тлумачиться однозначно. Отже, поняття "кримінально-процесуальне законодавство", задеклароване у ст. 1 Проекту, суперечить вимогам

Конституції України, згідно з якою судочинство визначається виключно законами України. Саме тому у ст. 1 Проекту мало б йтися не про кримінально-процесуальне законодавство України, а про джерела кримінально-процесуального права.

8. Очевидним є й те, що ст. 1 Проекту, у якій нібито дається вичерпний перелік таких джерел, суперечить його п. 2 ст. 9, згідно з яким "принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського Суду з прав людини", а також ст. 89 згідно з якою "Рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів".

Не зайвим при цьому брати до уваги й те, що джерелами кримінально-процесуального права є і передбачені Главою 2 Проекту "Засади кримінального провадження", про які у його ст. 1 також не згадується.

От тому ст. 1 мала б бути сформульована так: "провадження у справах про кримінальні правопорушення здійснюється відповідно до Конституції України, Міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу, практики Європейського суду та рішень національних судів. Якщо ж окремі аспекти провадження цими актами не врегульовані, то воно здійснюється відповідно до його загальних засад".

9. З огляду на зазначене, очевидним є той факт, що ні назва глави 1 Проекту не відповідає її змісту, ні назва ст. 1 не відповідає змісту самої статті, ні зміст ст. 2 не відповідає змісту ст. 1, що зумовлює необхідність їх узгодження.

10. Сформульоване у ст. 84 Проекту поняття доказів суперечить вимогам Концепції реформування кримінальної юстиції України у якій зазначається, що "визнання зібраних фактичних даних доказами в справі має здійснюватися виключно судом у присутності і за безпосередньої участі сторін обвинувачення та захисту", а тому слідчі дії можуть бути спрямованими не "на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів", а лише на отримання або перевірку вже отриманих фактичних даних, які згодом судом доказами можуть бути визнані або не визнані.

З огляду на це п. 1 ст. 84 Проекту мав б бути сформульований так: "Доказами є отримані у встановленому цим Кодексом порядку фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для провадження у справі та постановляє своє рішення".

Кочнева Аліса Олександрівна

студентка Національного авіаційного університету

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

Удосконалення попередження злочинності неповнолітніх є нагальною проблемою сучасності, що потребує комплексного вирішення. В умовах ринкових відносин та демократичних перетворень попередження злочинності неповнолітніх не може спиратися лише на ентузіазм населення, навчальну чи трудову дисципліну, як це було у радянські часи. Сучасна система попередження злочинності неповнолітніх потребує належного фінансового, матеріально-технічного, науково-методичного, іншого ресурсного забезпечення, а також ефективної нормативно-правової регламентації. Від ефективності нормативно-правового забезпечення залежить міжнародний імідж нашої держави з огляду на задекларовані на шляху до європейської інтеграції засоби та методи боротьби зі злочинністю, в тому числі неповнолітніх. Водночас, чинна нормативно-правова база попередження злочинності

підстави та порядок їх застосування; перелік найдоцільніших форм та методів профілактики з огляду на вікові особливості та спеціальний соціальний статус неповнолітніх; правові гарантії осіб, які включені до сфери профілактичного впливу; пріоритетні напрямки профілактики правопорушень серед дітей. Прийняття такого закону сприятиме подальшому розробленню загальнодержавних, регіональних, цільових програм щодо протидії злочинам неповнолітніх й, у тому числі Державної програми подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на подальший період.

Список використаних джерел:

1. Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 6. – Ст. 35; 2007. – № 15. – Ст. 194.
2. Державна програма подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006-2010 роки: постановою Кабінету Міністрів України від 11 травня 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 20. – 31 травня. – Ст. 1443.
3. Кримінологія: учебник / под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. – М.: Юриспруденція, 1995. – 512 с.
4. Бандурка А.М. Преступність в Україні: причини і протиправне діяння: монографія / А.М. Бандурка, Л.М. Давиденко. – Харьков: Основа, 2003. – 368 с.

Лисенко Олег Віталійович
студент Національного авіаційного університету

ПОЛІГРАФ – АСПЕКТ ЗАСТОСУВАННЯ

В Україні послуги по детекції брехні почали надавати з 1998 року [1]. На даний час в Україні є велика кількість приватних організацій, що надають дані послуги. Звісно, постає питання, щодо застосування цього «чудового пристрою» – поліграфа в кримінальному процесі. В інформаційному просторі маса інформації щодо вдалого застосування поліграфа в розкритті злочинів. Наприклад, програма «Свідок» на НТН, в одній із серій якої було показано, як за допомогою даного пристрою було викрито злочин.

В Україні, застосування поліграфа не заборонене, і ним досить часто користуються правоохоронні органи. Але спеціального нормативного акту, який би регулював використання поліграфа не має. Хоча, наприклад, в Росії це питання регламентовано спеціальним законодавчим актом.

Щоб розібратися в доцільності застосування поліграфа, потрібно в першу чергу звернутися до міжнародного досвіду з використання цього пристрою, розглянути принципи дії та психологічну точку зору на практичних прикладах.

В Каліфорнії за допомогою поліграфа було викрито поліцейського, який за строк своєї служби скоїв 12 злочинів [3].

Ще один випадок – Фей був арештований за звинувачення у скоєнні вбивства і пограбування свого друга, який перед смертю встиг описати вбивство, дуже схожого на Фей. Слідство тривало 2 місяці. Прокурор запропонував Фейю зняти з нього обвинувачення, якщо він погодиться пройти опитування на детекторі брехні, за умови, якщо він в суді визнає ці результати як доказ. Фей погодився і провалив цю процедуру, причому двічі з різними операторами, за що його й було засуджено. Але через 2 роки було знайдено справжнього вбивцю [3]. Подібних випадків, як позитивного застосування, так і негативного – маса.

Загально відомим фактом є те, що коли людина бреше, то перебіг фізіологічних процесів, певним чином, відрізняється від перебігу цих процесів коли людина каже правду. Саме це правило використовує поліграф. Словник Вебстера надає таке визначення поліграфу: «Інструмент для синхронного запису слідів різноманітних імпульсів». Часто називають поліграф – детектором брехні. Це не вірно з наукової точки зору, так як він не реєструє брехню, він фіксує інтенсивність фізіологічних змін, які виникають від емоційного хвилювання людини.

А тепер, візьмемо вигадану особу. В один момент життя цієї особи сталася трагедія. А саме потяг № 16 на якому їхала ця особа, попав у аварію, всі її знайомі загинули. А посадку на цей потяг було вибрано саме цією особою і

саме з номером 16. Потім, через декілька місяців, вона опиняється, як кажуть не в тому місці і не в той час. Її затримують, за підозрою в пограбуванні квартири і вбивстві господаря. Причому свідки стверджують що бачили що особу на місці події.

Проводять психологічну експертизу з використанням поліграфа. Здають певні питання, і оператор питає: «Ви пограбували квартиру №16?»; І саме в цей час, в цієї особи виникають швидкоплинні образи тієї аварії (чи відчуття хвилювання), всі показники зашкалюють, що свідчить про неввіру відповідь. Можливий, й інший розвиток події.

Особі цифра 16 стає певним беззвідомим каталізатором внутрішнього хвилювання у зв'язку з аварією. Причому, така реакція невідомо і про неї сама особа може й не здогадуватися. Передбачити, логічно визначити певні асоціації людини з певними словами (чи зачепити відчуття, образи негативного досвіду) неможливо, особливо коли особа й сама не усвідомлює цього. Дізнатися під час бесіди (виступає, як підготовчий етап) про такі нюанси досить тяжко.

Вияснити істину поліграфом не можливо. По-перше, – це завдання оператора, а поліграф виступає як один з засобів встановлення істини. По-друге, достатньо особи просто вірити в те, що вона каже. Тому ось один з прикладів обходу цієї експертизи.

Визначення правдивості чи неправдивості інформації залежить на 95% від оператора. А саме: від правильно поставлених питань, від аналізу графіку поліграфа, від правильної обстановки проведення цієї експертизи. Також, оператору необхідно уважно спостерігати над досліджуваною особою, адже, невеличкий рух, змінить графік поліграфічного дослідження.

Та навіть яким би не був досвідченим оператор, які б не були б влучні питання – це не дає 100% гарантії вірного висновку.

У міру зростання обсягу доступної інформації в Інтернеті спостерігається і зростання рівня підготовленості випробуваних. Якщо раніше люди знали про детектор брехні в загальних рисах зі шпигунських фільмів, то сьогодні в Інтернеті існує безліч докладних інструкцій про те, як обдурити поліграф. За статистикою більше 70% випробуваних, що приховують свою провинку або причетність до розслідуваних подій, в тій чи іншій формі намагаються протидіяти перевірці. Це набагато ускладнює інтерпретацію отриманих результатів. Таким чином, на традиційних поліграфах проводили обстеження з кожним роком стає все важче [4].

У 2003 році Національна академія наук США опублікувала звіт «Поліграф та виявлення брехні». Академія наук виявила, що більшість досліджень поліграфа були «ненадійні, ненаукові і упереджені». Після проведення експериментів було встановлено, що перевірка на поліграфі великої кількості людей відносно різних подій (наприклад, при прийомі на роботу) дає результат нічим не краще, ніж випадкове вгадування. В той же час, тестування невеликої кількості людей відносно певної події (наприклад, конкретного злочину), що сталася, дозволяє розпізнати брехню і правду «на рівні трохи вище, ніж випадкове вгадування» [2].

Так, правдивість психологічної експертизи з використанням поліграфа може викликати певні сумніви. Але, коли ситуація складається таким чином, що вирішення справи зводиться до суперечливих показань свідків та в інших випадках коли поліграф є останнім шансом для встановлення істини в справі, то така експертиза є виправданою.

Список використаних джерел:

1. Поліграф [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Поліграф> (26.02.2012).
2. Поліграф. Отчет 2003 года Национальной академии наук США [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Поліграф> (26.02.2012).
3. Приклади тестування на детекторі брехні (поліграфі) [Електронний ресурс] // Детектори брехні і поліграфи. – Режим доступу: <http://baugur.com.ua> (26.02.2012).

неповнолітніх залишається розрізненою, що істотно ускладнює її реалізацію на практиці.

Нормативно-правове регулювання попередження вадів злочинності, у тому числі неповнолітніх, здійснюється на двох рівнях: загальному, що регулює профілактику, запобігання та припинення злочинів у цілому, як особливий вид соціальної діяльності; спеціальному, де така діяльність конкретизується з огляду на особливості попередження конкретного виду злочинності й, зокрема неповнолітніх [4, 84].

Слід відзначити, що у зв'язку з відсутністю базового закону «Про профілактику злочинів» чинна нормативна база не регулює в повному обсязі відповідні суспільні відносини. Інтереси єдності законодавчого регулювання не дотримуються. Аналіз законодавчої бази свідчить, що важливі питання, зокрема щодо застосування профілактичних заходів, багато в чому регулюються на рівні відомчих наказів та інструкцій, що з огляду на гриф «для службового користування» є обмежені для загалу. Все це нерідко загострює проблеми дотримання законності при реалізації діяльності з профілактики, запобігання та припинення злочинів. Особливо відсутність згаданого базового закону ускладнює реалізацію низки профілактичних заходів, що застосовуються на різних стадіях профілактики, коли особа раніше не вчиняла злочину, але кримінологічні прогнози з високою ймовірністю вказують на можливість його вчинення конкретною особою. Тепер на законодавчому рівні не визначено в усій повноті заходів, засобів ранньої індивідуальної профілактики, їх характеру, спрямованості, підстав і порядку застосування. Це стосується і неповнолітніх, які перебувають у складних умовах життя та виховання, мають асоціальну поведінку, систематично порушують навчальну чи трудову дисципліну. Відтак прийняття згаданого базового закону сприяло б усуненню вище згаданих проблем [2].

З іншої сторони, система попередження злочинності, у тому числі неповнолітніх, характеризується множинністю елементів, різноманітністю суб'єктів, об'єктів, форм, методів, заходів профілактики, запобігання та припинення злочинів. Все це визначає складність нормативно-правового забезпечення та зумовлює доцільність розробки законів, що регулюють діяльність окремих однорідних груп суб'єктів щодо профілактики злочинів [3, 81] (наприклад, Закон України «Про профілактику злочинів органами внутрішніх справ»), а також ретельнішого розроблення нормативно-правового забезпечення на спеціальному рівні й, зокрема щодо неповнолітніх.

До основних нормативно-правових актів, які на спеціальному рівні нормативно-правового регулювання регламентують профілактику, запобігання та припинення злочинів неповнолітніх, передусім, належить: Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р., «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1998 р., «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р., постановою Кабінету Міністрів України від 11 травня 2006 р. «Про затвердження Державної програми подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006-2010 роки», постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 р. «Про затвердження Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007-2009 роки», розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 червня 2003 р. «Про затвердження Концепції запобігання та віко-ренення найгірших форм праці дітей та низка інших нормативних актів. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» слід розглядати як базовий, що на спеціальному рівні регулює попередження злочинності неповнолітніх в Україні. Проте цей Закон визначає лише перелік спеціальних суб'єктів профілактики правопорушень серед дітей, основні принципи їх діяльності, завдання, обов'язки [4, 223]. Відтак, на законодавчому рівні залишаються неврегульовані важливі складові системи попередження злочинності неповнолітніх й, зокрема, не вказано: об'єкти профілактики; чіткий перелік заходів профілактики, підстави та порядок їх застосування; перелік найбільшій форм та методів профілактики з огляду на вікові особливості та спеціальний соціальний статус неповнолітніх; чітких правових гарантій осіб,

які включені до сфери профілактичного впливу; пріоритетних напрямів профілактики правопорушень серед дітей з огляду на дослідження сучасної кримінологічної науки. Якщо ж припустити, що такі проблеми нормативно-правового забезпечення на рівні закону компенсуються за рахунок положень підзаконних нормативних актів, то для спростування цього можна навести такі контраргументи: по-перше, підзаконні нормативні акти не містять належних гарантій правового захисту від неправомірного застосування профілактичних заходів; по-друге, підзаконні нормативні акти та, зокрема, Державна програма подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006-2010 роки, Комплексна програма профілактики правопорушень на 2007-2009 роки, мають строківий характер, у той час як потреби у попередженні злочинності неповнолітніх не містять переліку часових рамок; по-третє, програмні документи не містять переліку заходів індивідуальної профілактики неповнолітніх, підстав та порядку їх застосування, а також спеціальних методів, форм профілактики, які зазвичай найдоцільніше застосовувати до неповнолітніх правопорушників [1]; по-четверте, з огляду на цільовий характер Державної програми подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006-2010 рр. Містить заходи загальної профілактики, нацелені винятково на бездоглядність і безпритульність, тобто інші криміногенні фактори, які також пов'язані зі злочинністю неповнолітніх залишаються поза сферою профілактики (негативний вплив засобів масової інформації, ваді родинного виховання, наркотизм, пияцтво, недоліки в діяльності спеціальних суб'єктів попередження злочинності неповнолітніх, проблеми віктимної поведінки неповнолітніх, розгляд яких заслуговує окремої уваги тощо); по-п'яте, у Комплексній програмі профілактики правопорушень на 2007-2009 рр. (на відміну від аналогічної програми, що була розроблена на 2001-2005 рр.) немає розділу, присвяченого мінімізації злочинного впливу на неповнолітніх та молодіжне середовище, натомість зазначено окремі заходи, які не мають системного характеру; по-шосте, у підзаконних нормативних актах не визначено основних напрямів попередження злочинності неповнолітніх в сучасних умовах.

Таким чином, Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» регулює попередження злочинності неповнолітніх лише у частині встановлення кола спеціальних суб'єктів профілактики правопорушень серед дітей та їх повноважень, а чинні підзаконні акти не можуть компенсувати низки прогалин нормативно-правового регулювання [4, 228].

Крім того, у цьому Законі нема чітких положень, які б вказували на спільність завдань цих суб'єктів, конкретні форми та напрями їх взаємодії. Все це посилює автономність діяльності спеціальних суб'єктів, визначених у цьому Законі, та не сприяє координації їх зусиль у спільній справі профілактики правопорушень серед дітей та соціального захисту дітей.

У контексті положень цього Закону також недооцінюється роль сім'ї у профілактиці правопорушень серед дітей, недостатня увага приділяється проблемі неухильності відповідальності за порушення законних прав та інтересів дітей. Відтак пропонується ст. 2 «Основні принципи діяльності органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів соціального захисту для дітей» цього Закону доповнити такими принциповими положеннями: 1 - «підтримки сім'ї та взаємодії з нею»; 2 - «забезпечення неухильної відповідальності за порушення законних прав та інтересів дітей»; 3 - «державної підтримки органів місцевого самоврядування й громадськості щодо профілактики та соціального захисту дітей» [3, 443].

Відтак, низка актуальних проблем попередження злочинності неповнолітніх залишилися поза сферою правового регулювання, що не сприяє законності та ефективності такої діяльності.

Отже, попередження злочинності неповнолітніх потребує ефективнішого законодавчого врегулювання. З цієї метою доцільно розробити та прийняти Закон України «Про основи профілактики правопорушень серед дітей», в якому закріпити: об'єкти профілактики; чіткий перелік заходів профілактики;